

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний – то Циганське Слово...
Лекса Мануш

№ 16 (164)

ПОНЕДЛОК,
17 СІЧНЯ 2011 РОКУ

РОМАНІЯ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВІПЕ

ЩІРА ДОБРОТА

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

НОВІРІЧНІ СВЯТА

Снігуронька, Дід Мороз, подарунки і волонтери

Снігуронька, Папо Мразо, презенти ай волонтери

На Новірічні свята журналістів нашої газети запросили на „ялинку” у школу № 14 м. Ужгорода. Ми з задоволенням прийняли це запрошення, оскільки знаємо, що в школі працює дуже дружній, злагоджений, високопрофесійний колектив, який, до речі, в цьому навчальному році поповнився новими педагогічними кадрами.

Т у усі свята проходить на дуже високому рівні і виступи учнів завжди добре підготовлені. І не дивно, бо усім цим багатьох років займається досвідчений педагог, методист, відмінник народної освіти **Марта Гасинець**. А основним стрижнем педагогічно-виховної, розвиваючої, естетичної роботи є, як і має бути, директор школи **Оксана Лереза**. Не так часто ми зустрінаємо вчителів, до яких діти можуть підійти і сказати: „Ме тут камав” – „Я тебе люблю”. А до вчителів цієї школи з цими словами діти якраз і підходять.

І свято, яке тут педагоги організували спільно з батьками, було теплим, сімейним, невимуше-

ним, а ще – яскравим, костюмованим, веселим і насиченим музичними номерами та іграми.

Звичайно, королевою ялинкового свята тут була Снігуронька в оточенні красунь-сніжинок у бальних сукнях. Оскільки ми зустрінали рік Кота та Кролика, майже всі хлопчики молодших класів одягли веселі костюми цих тваринок. Обличчя багатьох учасників свята були розмальовані під кошачьі та зайчиків.

У програмі Новірічного ранку були і пісенки, і віршички, і хороводи біля ялинки, і вікторини, і інсценівка англійською мовою, яку поставила вчителька англійської мови **Єлизавета Сірка** разом з волонтером **Юліане Гертель**. Був тут і Дід Мороз

у червоному кожусі.

Від імені ромських товариств області дітей та вчителів тепло привітав голова асоціації ромських громад „Екгіпе” **Аладар Адам**.

А незабаром у школу завітало ще одне свято – Старого Нового року. Цього разу роль Діда Мороза виконав голова ромського товариства „Романі Яг” **Аладар Адам**. Учням подарували найнеобхідніше: косметично-гігієнічні набори, теплі колготи та канцтовари. Діти були дуже раді, що завдяки додатковому фінансуванню Фонду „Відродження” Новірічні свята продовжено. Вони та педагогічний колектив школи дуже вдячні за подарунки.

(Продовження на стор. 3)

Зустріч лідерів національних меншин з владою Аракгадіпе лідерен ла владаса

Напередодні Нового року в Закарпатській облдержадміністрації відбулася зустріч представників національних меншин з владою. Перед лідерами організації виступили голова Закарпатської ОДА **Олександр Ледида** та заступник голови **Іван Качур**, а також начальник відділу у справах національностей **Юрій Гузинець**. Вони розповіли про національну політику, яка проводиться в області, становище, розвиток національних громад та їх роль у розбудові української державності.

На зустрічі виступили і голови національно-культурних товариств – ромських, угорських, румунських, російських, білоруських, словацьких та інших.

Усі учасники зустрічі отримали іменні вітання з Новим роком, а також „Інформативний бюлетень” № 20, підготовлений відділом у справах національностей Закарпатської ОДА та Центром культури національних меншин Закарпаття, в якому подані хроніка подій, перелік заходів, що проводилися у 2010 році, матеріали на допо-

могу головам та активу обласних національно-культурних товариств, список голів організацій області тощо.

До речі, згідно з цим бюлетенем, у Закарпатті зареєстровані й працюють 62 обласні національно-культурні товариства та 66 міських та районних організацій. Найбільше – ромських та угорських.

Наприкінці зустрічі її учасників привітала група колядників. Вони заколядували на багатьох мовах народів, представники яких проживають у Закарпатті.

Мирислав Горват

РОМ-ПРЕС

Угорщина: Виробити політику щодо ромів і в своїй країні

3 січня 2011 року Угорщина розпочала шестимісячне головування в Європейському Союзі. Її уряд взяв на себе зобов'язання виробити спеціальну політику для вирішення проблем ромів у Європі. Однак ця країна має свої власні тривожні сторінки ромської історії. До прикладу, коли після падіння „залізної завіси“ вкрай зубожілі роми були висловлені на узбіччя угорського суспільства.

Чаба Чорба стоїть у лівій смугі поруч з невеликим обгорілим корпусом будинком. Він вказує на темну пляму на землі, яку й досі видно навіть у високій траві. Саме тут майже два роки тому він знайшов свого сина Роберта в снігу. Він був весь у крові. Поряд лежало тло його котиринного внука Роби. Маленький хлопчик був убитий пострілом у голову, його обличчя було залито кров'ю.

Вбивства 23 лютого 2009 року в угорському селі Татарзентдюрдь стали синонімом ненависті до ромського народу в Європі.

Роберт Чорба, 27-річний батько трьох дітей, взяв свого маленького сина на руки і вибіг з будинку, який охопило полум'я. Невідомі особи вночі напали на помешкання, кидючи пляшки з запальною сумішшю в двері, а потім відкрили вогонь, коли ті, хто був у будинку, спробували втекти. Роберт був тяжко поранений пострілом у груди і жив ще годину, а потім помер дорогою до лікарні. Його шестирічна дочка Бьянка була поранена, але вижила, а його дружини Ренаті її молодшому сину вдалося втекти.

<http://www.spiegel.de>

Повний провал Європейського року боротьби з бідністю

Індуси вважають 2010-й рік — „Європейський рік боротьби з бідністю і соціальною ізоляцією“ — повним провалом у боротьбі з ромським апартеїдом у Європі.

Індустійський державний діяч Раджан Зед у своїй заяві в штат Невада (США) сказав, що у 2011 році європейські роми стикаються з тими ж проблемами зубожіння та соціальної ізоляції, з якими вони стикалися в 2009 році. Це незважаючи на заплановані, що ця кампанія матиме успіх завдяки 17 млн. євро, виділених на неї, і що вона матиме „реальний ефект у боротьбі з подолання бідності та соціальної ізоляції“.

<http://euyouthspeak.org>

Моніторинг: Багато ромських дітей не продовжують початкове навчання

Близько 16 відсотків чеських школярів ромської народності не продовжують освіту після закінчення початкової школи.

Тільки 14 відсотків школярів-ромів вступили до загальноосвітньої середньої школи, повідомив Карел Када з компанії GAC, яка проводить моніторинг у Празі. До 39 відсотків школярів із ромських сімей передчасно залишили школи з соціальних причин. Передчасне попинання початкової освіти майже увесьміриво вище, ніж у середньому по країні, сказав Када.

Крім того, 68 відсотків учнів з соціально незахищених ромських сімей передчасно завершили своє професійне навчання. З 212 учнів-ромів, які почали навчання в 2005–2007 роках, тільки близько половини отримали документи про закінчення початкової школи.

<http://praguemonitor.com/>

Меморіал: Нескінченна битва за Берлін

Розмови про необхідність встановлення Пам'ятника сипі та ромам, загубленим під час Голокосту у Берліні, точаться протягом багатьох років. Але спільки ж часу проект супроводжували суперечки. Тепер, коли будівництво вже ведеться, нова сварка загрожуює „пустити під укіс“ „Меморіал“.

6 грудня — День подарунків у Європі. Але на День Святого Миколая Бернд Нойманн, комісар з культурних та ЗМІ справ Німеччини, отримав поштою неприємний сюрприз. Це був лист із Ізраїлю і він був сповнений обурення і такими словами, як „ганьба“, „недовіра“ і таке інше.

Нота протесту була направлена Нойманну як посадовцю, який опукється пам'ятками країни і меморіалами. Кожного разу, коли встановлюється меморіал жертвам нацистської диктатури, Нойманн, член партії християнських демократів канцлера Ангели Меркель, відповідає за їхнє будівництво. Це робота, яка вимагає чуйного розуміння, оскільки вона зачіпає визначення місця жертв у історії і нинішній статус жертв. Зведення нового пам'ятника майже завжди супроводжується різкими і дуже емоційними суперечками, що ноуді тривають до дня церемонії.

<http://www.spiegel.de>

Чеська Республіка: Проблеми зберігаються

Минулого року в Чехії був впроваджений план для залучення ромів до школи. У 10 містах почала реалізовуватися програма соціального залучення, організована чеським урядом. Було завершено реконструкцію Меморіального центру Голокосту ромів у місті Лети. Більшість змін сталося протягом першої половини 2010 року, коли до влади прийшов новий уряд і було звільнено Уповноваженого з прав людини (на жаль, і досі не призначено нового). На думку аналітиків, зміни, що сталися в Чехії, це не достатні.

У ромів Чехії є ще чимало проблем, як-от низький рівень освіти, високий рівень безробіття та інші.

<http://www.romea.cz>

ЖИТТЯ ЗА КОРДОНОМ

Азербайджанське суспільство не сприймає ромів як етнос...

У Європі, яку ставлять усюмо світові за приклад як твердиню демократії та людських прав, насправді ж, не все так ідеально. Прикладом цього є нещодавнє рішення французької влади про виселення з країни ромів. І це в Європі вже не вперше. Замість того, щоб вирішити проблему, влада деяких держав вважає за краще просто позбутися її радикальним шляхом — небажанням бачити ромів у межах своєї країни. Ромська тема в Азербайджані не вивчається, тому є складне інтерв'ю Vesti.Az з редактором ромської (циганської) Віртуальної Мережі (<http://www.valery-novoselsky.org/romavirtualnetwork.html>) Валерієм Новосельським дасть відповідь на деякі питання, які цікавлять суспільство.

На початку цієї бесіди Валерій Новосельський сказав, що з Франції виселяли ромів — громадян Болгарії та Румунії, країн, які увійшли до Євросоюзу 1 січня 2007 р. Незважаючи на те, що скандал, пов'язаний з депортацією іноземних ромів, почався в липні цього року, їх виселення мало місце щільній рік — з січня поточного року і торкнулося близько 6–7 тисяч осіб.

В Новосельський зазначив, що в серпні разом з ромами виселили і групу болгарських турків, але ніхто на цей факт уваги не звернув.

Наводжу частину інтерв'ю з Валерієм Новосельським.

— Наскільки адаптується до сучасних осілих умов роми в Європі? Що заважає процесу їхньої інтеграції у суспільство?

— Близько 80% сучасних ромів ведуть осілий спосіб життя. Тому говорити про них як про кочовий народ — неправильно. Ще з часів Йосипа Броз Тіто десятки тисяч югославських ромів емігрували до країн Західної Європи і здебільшого там інтегрувалися. Після падіння „залізної завіси“ десятки тисяч ромів із колишніх соціалістичних країн Центральної та Південно-Східної Європи емігрували на Захід. Частина їх гармонійно адаптувалася до нових умов, інші досі живуть у спеціальних таборах для біженців (наприклад, у Італії).

Роми, які мають проблеми з інтеграцією в західне суспільство, багато років відчувають труднощі з оформленням власних документів (паспорта та інших), рівнем освіти, системою охорони здоров'я, небажанням влади країни допомогти їм змінити ситуацію на краще.

ВІДГУКИ НА ІНТЕРВ'Ю

На Кавказі роми приховують своє походження

Про Кавказ о рома гару вен пенгі ідентифікація

Хотів би від себе додати до сказаного Валерієм Новосельським. Азербайджан — це єдина тюркомовна країна, де до ромів ставлять відверто презирливо. Це правда, і немає сенсу приховувати її. Таке ставлення до ромів, вважаю, є характерне для всіх без винятку кавказьких країн та регіонів. Тому багато ромів приховують своє справжнє походження, тим

— У період існування СРСР були закони, які вимагали беззаперечного підпорядкування всіх громадян, в тому числі й ромів. Тоді чимало ромів перейшли на осіле життя. Однак частина їх продовжувала кочувати. Роми також переходили на осілий спосіб життя в період Османської імперії. Однак змусити їх до осілості було не можливо. Які ж кроки треба зробити для повноцінного залучення ромів у суспільне життя, тобто для їх відмови від кочівлі?

— Феномен кочового життя сам по собі не є небезпечний для суспільства, якщо держава правильно його регулює. У Великобританії та Ірландії для постійно мігруючих ромів і мандрівників виділяються ділянки в багатьох містах (для розміщення їх автофургонів). Серед цієї категорії населення чимало ремісників (ковалі, автослюсарі, теслі та інші), праця яких затребувана суспільством незалежно від їх осілого або кочового способу життя.

— Звичайно, звинуватити в расизмі керівників багатьох країн можна. Але це не дасть відповіді на багато запитань. Наприклад, як бути з тією частиною ромів, які не переходять на осілий спосіб життя, не хочуть працювати і т.ін.? Як у такому разі має діяти місцеза влада тієї чи іншої країни?

— Чимало ромів-кочівників працюють як незалежні бізнесмени (ремесло, торгівля, музика) і не вносять дисонанс у економічне життя країн проживання. З іншого боку, серед осілих є ті, хто мають проблеми з законом. Тому в спробах вирішити проблеми з новими іммігрантами урядам європейських держав краще не розмірковувати за шаблоном:

осілий — кочовий, ром — не ром, а розглядати за конкретними справами конкретної людини.

— В Азербайджані, який славиться своєю толерантністю, проблеми з ромами, а вони, як правило, тут збираюються, вирішуються дуже просто. Ромок, які займаються жебрацтвом на вулиці, забирають у поліцейські „воронки“ і вивозять за межі міста. Вся річ у тім, що азербайджанське суспільство ромів не сприймає як етнос. Вони сприймаються як своєрідний прошарок суспільства. Адже роми в Азербайджані, повторюю, відомі, як жебраки, а інколи й дрібні злодії.

— Я знайомий з одною ромської сім'єю (російські цигани). Вони понад 10 років прожили в Баку, а нині проживають в Ізраїлі. Це люди, які заробляють на життя чесною працею. Проживаючи в 1980 роках у Баку, вони не стикалися з негативним ставленням з боку бакинців. Тим не менш, подібно до інших ромів міста, вони не особливо афішували свою належність до ромів. Причина — саме згаданий вами стереотип про жебраків.

— Незважаючи на негативне ставлення до ромів, примітно, що в Азербайджані є як окремі ромські села, так і села, де роми мешкають поруч із азербайджанцями. Проте будь-яких сутічок між ромами і титульним етносом чи іншими етносами не фіксувалося.

— Це не дивно, оскільки тюркські народи історично мирно співіснують з ромами, навіть незважаючи на стереотипи. Якразим прикладом такої етно-культурної інтеграції є турецьке суспільство.

Гюльнара Інандж
<http://vesti.az>

„Чінгене“ ставлення толерантніше, ніж в Європі та в інших країнах Азії, до речі, й Африки. Про кримінальну схильність говорити не маю наміру, оскільки це питання через його неполітикоректність обговоренню підлягати не може! Одне тільки обговорення цього питання — образа честі й гідності мого багатораздального народу!

Лема Кримський
Roma Virtual Network

„Крок Надії“

Андо сіклібен е вунжиря

Зазвичай, для дітей відвідувати школу – буденне явище. І майже всі вони ще у дошкільному віці добре підготовлені. Матусі й бабусі докладають чимало зусиль, щоб навчити дітей читати і писати. Але у багатьох ромських дітей ситуація зовсім інша. Їхні батьки неписьменні. До того ж часто у тих дітей немає свідомості про народження.

Тому загальноосвітня школа не може їх прийняти. А якщо і приймає, то вони найчастіше її кидають, бо не можуть бути на одному рівні з іншими учнями. На жаль, таке явище досить поширене серед багатьох ромських поселень і таборів.

В одному з таких поселень на Одещині працює невеличка школа „Крок Надії“. Її мета – підготувати ромських дітей до загальноосвітньої школи, а дорослих ромів навчити читати і писати. Учнів небагато – 18. Навчаються вони щоденно, привчаючись до шкільної

атмосфери, вчать сидіти за партами, виконувати домашнє завдання, не спізнюватися на заняття. Натхнення та любов до дітей вчителів **Руслани Хіоні** та **Анни Бондар** допомагають їм у цьому. Цей проєкт став можливим завдяки підтримці Міжнародного фонду

„Відродження“ та англійського фонду „Двері Надії“. Можливо, такі школи з'являться і в інших містах, і ромські діти матимуть надію підготуватися до навчання і потім отримати повноцінну освіту.

Джум Максим,
Одеська область

НОВОРИЧНІ СВЯТА

Снігуронька, Дід Мороз, подарунки і волонтери

Снігуронька, Папо Мразо, презенти ай волонтери

(Продовження,
Початок на стор. 1)

На першому з ялинкових Новорічних свят у цій школі ми і познайомилися з волонтером з Німеччини **Юліане Гертель**.

Ми попросили її розповісти трохи про себе, а також про те, з якою метою вона приїхала до Ужгорода.

– Я громадянка Німеччини, уродженка міста Есен, де прожила усі свої 20 років. Закінчила лінгвістичну гімназію, вільно володію англійською та французькою мовами. Починаю говорити українською.

До України я приїхала 5 місяців тому як волонтер – за програмою „Роми – гадже. Діалог“.

– Які ж ваші перші враження від України?

– Перше враження, що у вас дуже спекотливе літо (адже я приїхала до України в середині серпня). Есен розташований набагато північніше, ніж Ужгород, і у нас набагато прохолодніше.

Друге враження – що у вас дуже смачна їжа.

– А що саме з їжі вам сподобалося?

– Звичайно, український борщ, а ще вареники з картоплею, грибами і сиром.

Юліане Гертель з ученицями ЗОШ № 14.

Вперше в житті у вас я покуштувала і страви з гречкою. Вони мені дуже смакували. Це здорово їжа, без усяких приправ та спецій.

Я живу на квартирі, де є можливість собі приготувати їжу, те, що хочеш. І я навіть уже навчилася пекти, чого вдома не робила. Випікала я печиво, яке у наших родинах традиційно печуть на Різдво. А оскільки зараз моя родина – це ужгородська школа, її педагоги та учні, то я і напекла для всіх. Принесла напередодні

Різдва і всім роздала по три печива...

– А яке ваше перше враження від школи?

– Оскільки це був мій свідомий вибір – працювати саме в ромській школі, то була готова до зустрічі з учнями. Діти виявилися дуже добрими, милими, легко йдуть на контакт і прив'язуються до тебе.

– У вас перед цією поїздкою вже був досвід роботи з дітьми?

– Вдома я була учасницею молодіжно-скаутського руху. У

міжсезоння організувала молодіжний клуб-кафе, де ми могли зустрітисся і обговорювати наші проблеми. А влітку працювала з молодшими скаутами. Отже, якийсь досвід у мене вже був.

– Чому вирішили займатися саме ромськими дітьми?

– Весь час мріяла працювати волонтером у інших країнах. У Інтернеті почала шукати відповідну програму, за якою волонтери відправляють з Німеччини до іншої країни. І виявилось, що є лише одна така програма – „Роми – гадже. Діалог“. Для неї пропонувалися ромські громади в чотирьох країнах Європи – в Румунії, Чехії, Угорщині та Україні. Я обрала Україну, оскільки дізналася, що волонтери необхідні для роботи в ромській школі.

– Яке ж завдання ставало перед вами?

– Це позакласна робота, допомога в організації позакласних занять і дозвілля школярів. Я допомагаю вчительці англійської мови **Елізаветі Сірці** ставити з дітьми п'єси, розучувати пісеньки, нові слова тощо. На шкільних перервах організовую ігри для маленьких дівчаток, допомагала в організації Новорічного свята.

Мені було цікаво почати спілкуватися ромською мовою. Тому з задоволенням вивчаю ромські слова і знаю вже чимало.

Завершено серію семінарів

Агор ле семінаренге

Під час роботи семінару.

Протягом кількох місяців в Ужгороді пройшли семінари для лідерів ромських організацій, метою яких було допомогти ромським організаціям, а особливо лідерам молодіжних товариств. Серед них – тренінг з організації громадських об'єднань „Місія організації і стратегічне планування“, який провела волонтер Корпусу Миру **Ерін Доулан**; семінари-тренінги з підготовки і реалізації проєктів за темами „Залучення коштів Фандрейзинг“, який провів **Руслан Краплич**, директор Антикризової програми МФ „Відродження“, та „Підготовка та реалізація проєктів“, який провели **Руслан Жиленко**, директор „Карпатського Фонду“, та **Тетяна Пащенко**, керівник проєкту цього фонду.

Останній семінар, який відбувся 12–13 січня, був присвячений підготовці аналітичної та фінансової звітності за проєктами Міжнародного фонду „Відродження“. Провела його менеджер Програми „Рома України“ МФВ **Наталія Кияк**, організувала його проведення асистент цієї ж Програми **Христіана Білашинець**.

Тренінг „Співпраця з органами влади“ був підготовлений тренером МФВ **Віктором Бобиренком**. Основою ідеї тренінгу – навчання правильним формам спілкування з органами влади, методиці переговорів, впливу на прийняття необхідних рішень тощо.

Подібні семінари і тренінги дуже необхідні, тому вони проводитимуться і в подальшому.

Ева Сюрет

– Чи знали ви щось про ромів та їх культуру до поїздки в Ужгород?

– Так. Перед тим, як приїхати до України, я відвідала серію об'єднаних семінарів та тренінгів, які проводилися у Німеччині. На одному з них прослухала лекцію про історію, культуру, традиції ромів, а також про трагедію ромського Голосту. І це мене ще більше підштовхнуло допомогати ромам.

У Німеччині залишилися дуже мало корінних – німецьких – ромів, оскільки майже всі вони були знищені під час Голосту. А ті, хто не давно прибули з Косова, Румунії, Болгарії, погано володіють німецькою.

– Юліане, а як ваші батьки поставилися до того, що ви поїхали працювати в Україну саме з ромами?

– З розумінням. Мій батько **Тор Стен** – пастор протестантської євангелістської церкви, йому 55 років. Мамі **Бригіт** – 50 років, вона домогосподарка. У мене є два брати – 18-річний **Ян-Лукас** та 10-річний **Гельг**, а також 15-річна сестра **Табя**.

– Що б ви побажали ромським дітям та їхнім батькам?

– Щастя, миру, любові, здоров'я, а також здійснення всіх мрій.

Євгенія Навроцька

Стоянки в Англії – форма ромської безпритульності

Тордімаске анде Англія – форма о рома бі кгеренге

Ситуація зі стоянками для різних категорій ромів (найперше, ірландських мандрівників) у Великобританії не виглядає так гармонійно, як про це говорить Велерій Новосельський. Поясню, що маю на увазі...

Ці стоянки стали надаватися місцевою владою в 1970-х роках як своєрідна компенсація за драконівські місцеві закони, які зробили традиційну ромську міграцію практично неможливою. До 1960-х років роми переміщалися від роботодавця до роботодавця, під час роботи жили на землі роботодавця (в сараї, у своїх таборах у лісі чи на інших непридатних для життя територіях), тобто поза явним конфліктом з сусідами роботодавця та поліцією.

Під час переїзду їх зупинки (зазвичай на околиці села) були короткостроковими – ніч або дві, тому особливих конфліктів це теж не викликало. Більш того, в епоху, коли не було телевізора, сільський люд періодично збирався витрищатися на людей біля вогнища, які ще до того ж і співали. Після того як роботодавцям заборонили селити ромів на своїй території, більшість з них вивилися в «букальню» сени викинутими на узбіччя доріг або на нелегальні, але досить довгострокові стоянки. Зрозуміло, ці зупинки були не на день-два – з усіма наслідками щодо сантарії та сміттєвидалення.

Тоді ж парламентська комісія стала рекомендувати районам створювати легальні стоянки. Уточню, часто на непридатних територіях. Одна така стоянка є між розв'язками автостради Westway в Північному Кенсінгтоні (захід Лондона). Населяють її ірландські мандрівники, які живуть там роками в будиночках-халупах. Нде не кочують. Але почуваються разом комфортніше, навіть незважаючи на шум автостради, що пролягла поруч.

Таких легальних стоянок завжди не вистачало. З'являються також і приватні стоянки, які належать самим ромам. В останні десять-п'ятнадцять років

існує тенденція до закриття і тих, і інших під найрізноманітнішими приводами. Осіле населення, особливо в сільській місцевості (де часто живуть багаті вчорашні городяни), вкрай негативно ставиться до відкриття приватних стоянок поруч зі своїм житлом. Про відкриття нових стоянок останнім часом я не чув.

Нелегальні стоянки продовжують виникати, в основному як своєрідна форма ромської безпритульності. Антисанітарія, сміття і таке інше – як і в колоніях одижді безхатченків у центрі Лондона.

Валентин Коваленко
Roma Virtual Network

Зламу ситуації мають сприяти самі ромів

О парудіпе ла ситуаціяке тробуй те керен коркоре о рома

На жаль, Європа ніколи не була твердиною демократії. Якщо вона чимось і була, то це – центром культури. Хоча і тут духовні цінності накопичувалися за рахунок нестримного грабунку інших країн. У Європі немає чого вчитися і запозичити.

У цьому стовпиці кожен виживає сам по собі. Всі знання тут спрямовані на отримання прибутку. Навіщо розхвалювати на ці країни?

У тій самій Англії роми не можуть розселитися ближче, ніж за 20 км від основної дороги, за визнанням фахівців МВС країни. А може бути, їм цього й досить? Головне ж не в тому, як сприймають ромів, люблять їх або не люблять, а в тому, що вони самі повинні усвідомити – їх порятунок, зміна становища в суспільстві, зламу ситуації – залежить від них самих. Вони всі повинні вчитися, поєднувати гідне місце в суспільстві. Ні Європа, ні Азія, ні Євразія на блудечку їм цього не піднесе. Вони здібні, наполегливі, в тому числі і в науці, але необхідно, щоб ця ідея, потреба і необхідність оволодіти масами ромських сімей. Поки ж це усвідомлюють не всі.

Якщо так добре в Туреччині, як про це пише Гюльнара Інандж, то навіть при залишках ковоного способу життя досягти інтеграції не складає особливих труднощів. Прикладом інтеграції ромів може служити і Росія, уособлюючи слов'янський світ, де раніше ставлення до праці було іншим, і ромів любили і за їх мистецтво, і за їхню працю. Про це історія не мовчить. Що ж до ромів Азербайджану, то поки що ми дуже мало знаємо про них, їх давню історію, культуру, традиції, уміння спілкування. Отже, можна сказати, ромам у всіх країнах потрібна допомога, щоб створити суспільство зручного існування.

Микола Бугай
nikolay401@yandex.ru

РОМ-ПРЕС

Розробка Європейської стратегії

Починаючи з червня 2011 року, Угорщина головуватиме на засіданнях Ради Європи. Це станеться після головування Іспанії та Бельгії. Основна мета Угорщини в цей час – розробити рамкову стратегію інтеграції щодо ромів Європи. Вона має стати наріжним каменем єдиної європейської політики держав-членів ЄС на майбутнє. Основна її мета – розвинути реформи і розробити кожній країні власні програми з інтеграції ромів.

Подібна політика має бути спрямована не тільки виключно на етнічних ромів, а і на тих, хто змушений проживати в аналогічних соціально-економічних умовах.

Основа стратегії соціального розвитку має бути розроблена до 2020 року і повинна включати в себе боротьбу зі злиденністю, зростання зайнятості населення, покращення відвідування школи, а також збільшення кількості тих, хто матиме диплом про вищу освіту.

Особливо велике значення для Угорщини має подолання дитячої бідності. Ця країна вирішила зробити інтеграцію ромів центральною у своїй програмі головування в ЄС.

<http://www.eu2011.hu>
<http://www.euractiv.com>

Неправильне використання фінансування ЄС

У вересні 2010 року Європейська комісія заснувала Цільову групу для оцінки використання державними членами ЄС фінансування з метою соціальної та економічної інтеграції ромів, найчисленнішої етнічної громади в Європі.

Цільова група розіслала анкети для 27 держав-членів ЄС щодо використання коштів Євросоюзу. Попередні результати показують, що всі країни неправильно їх використовували. Недоліки були виявлені у розробці відповідних стратегій і конкретних заходів для вирішення проблем, з якими стикаються партії. Втілення програми на національному рівні є проблематичним через відсутність наукової адміністративний потенціал, який поглинув фонди ЄС. У доповіді також вказується на проблеми у забезпеченні як національного, так і спільного фінансування, а також на недостатню участь у соціально-економічній інтеграції ромів громадянського суспільства та безпосеред-

ньо самих ромських організацій.

<http://eurolert.net>

Ласло Андор: «Ми повинні зробити більше для боротьби зі злиденністю»

Озираючись на 2010 рік, «Європейський рік боротьби з бідністю та соціальною ізоляцією», комісар ЄС з зайнятості та соціальної політики Ласло Андор зазначив, що держави-члени Євросоюзу повинні активніше працювати, щоб знайти нові й ефективні засоби для поліпшення життя найнедолітніших груп населення. Він сказав це в ексклюзивному інтерв'ю EurActiv.

Угорський економіст Ласло Андор є одним з 14 нових комісарів, які почали працювати в цьому році в Комітеті, очолюваному п. Баррозо. Він несе відповідальність за зайнятість, соціальну політику та інтеграцію.

У своєму інтерв'ю Андор повідомив агентству EurActiv про основні проблеми, з якими він стикнувся в 2010 році та про розробку стратегії «Європа-2020», яка передбачає майбутнє Європейського соціального фонду (ESF). Серед них – боротьба з бідністю і соціальною ізоляцією, підтримка ромів і реформування пенсійної системи Європи. Андор вважає, що програма Європейського року боротьби з бідністю і соціальною ізоляцією «допомогла дати імпульс з самого першого моменту».

<http://www.euractiv.com>

Угорщина: Зупинити рух „вправо“

Угорщина вирішила зробити інтеграцію ромів центральною в своїй програмі під час головування в ЄС. Діяльність у зовнішній політиці уряду відповідатиме і внутрішній політиці.

Праві політичні об'єднання «Фідес» та «Джоббік», расистські за своєю ідеологією, становлять загрозу нинішній політиці Угорщини. Основною своєю політиці партії визначили боротьбу з так званою ромською злочинністю. Віктор Орбан, прем'єр-міністр Угорщини, пообіцяв зосередити увагу на законі та порядку і призначив міністром внутрішніх справ колишнього поліцейського Шандора Пінтера. З 10 мільйонів громадян Угорщини етнічні роми складають від 5 до 10 %, що становить значний відсоток порівняно з Болгарією та Румунією.

СПІВЧУТТЯ

Ловкі пугв англа лесте

23 грудня минулого року після тривалої тяжкої хвороби на 69 році життя відійшов у вічність Рудольф Іванович Адам.

Рудольф Іванович усе життя працював. Тільки Ужгородському заводу побутової хімії віддав 30 років. Через роботу на шкідливому підприємстві змушений був піти на пенсію з інвалідності. Останні два роки

Рудольф Іванович тяжко хворів.

Висловлюємо щирі співчуття дружині Естер, доньці Анжелі, синові Людвігу, онукам та всім родичам і друзям покійного.

Закарпатське обласне товариство „Романі Я“

Світ талантів народної музики

Лума талантів народоскері музика

Зараз нечасто почуєш у ресторані хорошу живу музику. Не кажучи вже про запальну ромську. Не те, що в добрі давні часи! Чому так сталося і як було раніше, ми вирішили дізнатися від людини, яка близько десяти років пропрацювала художнім керівником Закарпатського обласного музичного об'єднання, до складу якого входило понад 70 відсотків ромських колективів, Петра Петровича Сокача.

Петро Петрович Сокач народився в родині священика у селі Красна Тячівського району. Аби продовжити навчання після 4-річки, вимушений був переїхати до дідуся в село Білки Іршавського району. Після закінчення десятого класу вступив на хормейстерське відділення Ужгородського музичного училища. По завершенні навчання п'ять років працював в Ужгороді на курсах підвищення кваліфікації музичних працівників. Наступних 15 років – він директор музичної школи у Перечині. Згодом художній керівник Закарпатського об'єднання музичних ансамблів (ЗОМА), через 10 років – художній керівник філармонії в Ужгороді, ще через рік – керівник Закарпатського народного хору. Вийшовши на пенсію, перейшов на педагогічну роботу в Ужгородський коледж культури і мистецтва.

– Петре Петровичу, коли ви вперше познайомилися з музичними колективами ромів?

– З ромськими музичними колективами я познайомився, будучи художнім керівником музичного об'єднання ЗОМА, й пропрацював з ними 10 років. Вищезгадану організацію очолив на другому році її існування, до того її керівником був виконавець-гітарист Федір Федорович Смерчюк, який зараз теж веде педагогічну діяльність. У ЗОМА, коли я прийшов у дане об'єднання, працювало 44 оркестри, з яких 70–80% (в основному з Ужгородського, Виноградівського, Берегівського, Мукачівського та Рахівського районів) були колективами ромів. Вони були справжніми сподвижниками народної музики як ромської, так і угорської. Ужгород та Мукачів славляться видатними музикантами, яким не було рівних. Сьогодні їх можна вважати високими професіоналами, унікальними самородками. Це такі видатні особистості, як скрипаль Олександр Рошташ та Євгеній Адам (з Ужгорода), Гейза Муржа (з Хуста), Дола Голломбоші (з Мукачєва), цимбалісти Іван Гаракаль та Аладар Русин (з Ужгорода), Олександр Муржа (з Мукачєва), контрабасист Йовні

Адам (з Ужгорода). Що й казати! Приміром, весь оркестр Закарпатського народного хору був у 1953/1954 роках сформований з ромів. До його складу входили унікальні світила, які стали незабутньою частиною історії Закарпаття. В оркестрі грав один з найзнаменитіших скрипалів Дола Легоцький (з Ужгорода). Як розповідали мої колеги (адже в ЗОМА я прийшов наприкінці 53-го), під час підбору музикантів до оркестру Закарпатського народного хору в обласній філармонії прослуховували сотні людей. У 1946 році музичне училище лише почало діяти й не було стільки освічених музикантів. Це вже тепер ми маємо 64 музичні школи, музичні та педагогічні училища, консерваторію. А тоді потрібні були вже готові музиканти, і лише згодом на зміну їм прийшли „нотники“: Товт, Броніславський, Товні Русин. Та повернемося до старої плеяди музикантів та історії ЗОМА. Зі зростаючою кількістю ресторанів, зростала й кількість музичних оркестрів. При обласному управлінні культури було створено ЗОМА, куди ці оркестри й увійшли. Ми відібрали як найкращі колективи, так і найкращих виконавців. Атестації їх, дали категорію, відповідну зарплату на державній основі. Це були уні-

Петро Сокач.

кальні, Богом обдаровані люди. Наприклад, щоб стати прімашом, треба було знати щонайменше 400–500 творів. Та коли виникла потреба у естраді, народні оркестри почали зникати. Молоді виконавці перебудувалися на естраду. Правда, стара плеяда залишалася. У славновісному ресторані „Скала“, що був колись в Ужгороді, грав ансамбль під супроводом Євгенія Адама, в ужгородському ресторані „Закарпаття“ – Олександра Рошташа, у Минаї – Єну Лацка, в Хусті – Дюли Муржи, у Мукачєві – Олександра Муржі та Йовжия Рошташа. Останній, до речі, доїжджав до Мукачєва й грав у ресторані „Красна горка“ аж з Чопа. Наскільки багато було оркестрів-народників, настільки мало залишилося потім унікальних оркестрів, які виконували народну музику. Закарпаття було дуже багате на славних музикантів. Та більшу увагу хотілося б приділити тогочасним музикантам Ужгорода, де, між іншим, в ті часи діяло 16 ресторанів. Як я згадував, молоді, відчувши потребу часу, перейшла на гітари та бас-гітари. Залишилися лише ті народники, які добре володіли своїми інструментами. Серед них скрипаль Куку Лацко, акордеоніст Вілмош Адам та Лоці Чурей.

– Хто з музикантів запам'ятався вам найбільше?

– Напевно, ужгородська сім'я музикантів Адамів, особливо скрипаль Євгеній Адам, з яким я познайомився ще задовго до моєї роботи в ЗОМА. А сталося це випадково. На одному з свят, яке ми відзначали у мого кума закрійника Павла Марчака, завжди кликали грати ромів. Я тоді ще працював у Перечині, був директором музичної школи. І ось, коли прийшли музиканти й почали грати, я був не те, що здивований їхньою майстерністю, а взагалі зачарований співом їхніх інструментів. Розумієте, професійного музиканта чути відразу. Особливо скрипалю. У нього скрипка співає та плаче, а у поганого музики – ніс. Радую, що сини Євгенія Адама теж пішли його стежиною: Ерфі став бас-гітаристом, Йончі – ударником, Аладар – скрипаєм та гітаристом, Вілі – акордеоністом. Та найбільша цінність цієї сім'ї – їхня порядність. Вони ніколи не брехали, були шляхетними, порядними людьми й цього навчали своїх дітей. Та, врешті, про них можна було б говорити дуже багато. Ще слід було б згадати унікального виконавця на саксофоні Пап Вільмоща-старшого. Від тих часів саксофоністів було багато, та

досі жоден з них не перевершив його грою. Через рік після того, як я залишив ЗОМА, об'єднання було розформоване.

– Чи були подібні організації, як ЗОМА, в інших областях України?

– Наскільки знаю, були всюди. Ми навіть їздили до них на обмін досвідом. Були у Львові, Івано-Франківську, Києві. Адже ЗОМА входило до республіканського музичного об'єднання.

– А в інших областях серед музикантів теж був такий високий відсоток ромів?

– Що ви! Таких народних оркестрів, як Закарпаття, не мав ніхто. Адже саме у нашому краї перепелися елементи ромської, угорської, словацької, румунської музики. У інших областях України, порівнюючи з Закарпаттям, можливо, був всього один відсоток ромських музикантів. Закарпатці у Києві цінувалися найбільше. А коли до нас приїздили київські гості з Міністерства культури, то хотіли слухати лише ромських музикантів.

– Чи є й тепер такі талановиті самородки?

– Ви розумієте, народна музика, якщо можна так сказати, зникла, її витіснила сучасна. Це звичайно ж, ансамбль Тибєрія Горвата, який зумів поєднати і естраду, і народну музику. Пан Горват – це музикант з великої букви: неперевершений клавірист, який чудово володіє скрипкою, непогано акордеоном. З наймолодших слід відзначити Бейлу Горвата-молодшого та Вілі Папа-молодшого. Чи з'явилися якісь унікальні музиканти в області, сказати не можемо, бо не їджу.

– Чи продовжуєте ви й надалі працювати з художніми колективами?

– Зараз я працюю викладачем хорової кафедри Ужгородського коледжу культури та мистецтва.

За фахом я спеціаліст по хору. Вийшовши на пенсію, продовжив свою роботу не лише в коледжі, а й консультую хоріві колективи. Минулого року ми з хором училища, яким я керую, побували у Голландії, де був зроблений запис і підготовлений диск із музичними творами.

Олена Бойко

Добра пам'ять про Джуру Махотіна

Лачо серіпе пало Джура Махотін

30 січня 2011 року поету, педагогу, музиканту, громадському діячу Джури Махотіну виповнилося би 60 років. З приводу цієї дати подасмо статтю Надії Белугіної (Москва).

Джура Махотін був одним із творців, а потім президентом Тверського ромського культурного центру „Romanimos“. Він завжди надавав великого значення питанням збереження і розвитку ромської культури. Я згадую нашу, на жаль, єдину в житті зустріч. Це було у Твері в квітучому травні 1990 року. Нас запросили на Фестиваль ромської творчості „Ромська підкова“, тоді, напевно, перший у Росії.

Джура був одним із найактивніших організаторів цього заходу. Він сердеч-но зустрічав гостей фестивалю, підгувався про їхні розміщення, про чітку організацію концерту і, коли по радіотранслятору він вів усю програму виступів ромських артистів на величезному стадіоні, публіка з задоволенням слухала його захоплюючу розповідь про походження ромів, про історію ромського мистецтва. А мене як філолога приваблювала його чудова дикція і висока культура мови.

Джура дуже любив музику, добре грав на гітарі і багато ромських віршів його надзвичайно музичні. Такий є, наприклад, написаний за рік до смерті вірш „Ne, bersa mire! Karik tune nasen?“ — „Ну, роки мої! Куди ж ви ткає-те?“.

Ця поезія — прекрасний зразок філософської лірики, в якій відбита жагуча любов до життя. В інтерв'ю тверській газеті „Караван“ Джура Махотін говорив про те, як багато в житті він сподівається зробити, що для нього усе ще тільки починається. На жаль, 11 лютого 2004 року Джура пішов з життя у вчність.

Вірш „Ne, bersa mire!“ написаний в стилі стародавньої ромської народної пісні. Це — пісня-міркування, пісня-жалі, пісня-подих, що вирвався в ту хвилину, коли необхідно його перевести, щоб йти далі, признаним долею шляхом.

У кращих традиціях ромської народної пісні написаний цей вірш „Vjavitko“ — „Весільне“, повний широго гумору, розкутості й молодечства. Мені він нагадав жартівні пісні відомого ромсько-

го композитора і поета, чудового артиста, художнього керівника одного з кращих ромських ансамблів Миколи Михайловича Перлового. Відомо, що нерідко його пісні вважалися народними.

„Vjavitko“ у Джури — це розповідь рома про весілля, де веселощам і радості не було меж, де гості гуляли так, що не вистачало неба і землі. Очевидно, це було, дійсно, прекрасне свято, якщо Джура так написав про нього. А може бути, воно стало таким у художній інтерпретації поета? У всякому разі, незвичайне відчуття чудового свята залишилося в кожного, хто прочитав цей вірш.

Поетичний талант Джури був дуже артистичний і, здається, завдяки цьому він зміг блискуче перекласти на келдерарський діалект ромської мови 15 віршів видатного іспанського поета Феде-

рско Гарсія Лорки, зберігши при цьому максимальну близькість до оригіналу за змістом, емоційною напруженістю і поетичним розміром. В останній період свого життя Джура почав писати на ловарському діалекті ромської мови, який визнаний мовою сплуквання. Найвідоміший його твір написаний цим діалектом, — поема, присвячена подіям ромського Голокосту.

Третій збірник Джури Махотіна — його романи російською мовою. Глибоке знання російської та світової класики, витончений художній смак і вроджене почуття такту дозволили Джури в мистецтві романсу йти своїм шляхом і при цьому показати свої можливості в різних стилях. Він далекий від банальності й повторів. У нього свій погляд на ромське життя, на долю ромської жінки, погляд людини, сильною духом і неодмінно з почуттям гумору. Такі і його героїні. Наведу фрагмент із „Романсу ворожки“, присвяченого відомій ромській артистці Розі Ерденко:

*Жалко, что нельзя хотя бы раз
Самой себе без страха глянуть
в сердце.*

*Чтоб от лихого зля мне убе-
жать, смеясь,
Дав лучику надежды разго-
реться.*

*Эй, судьба-судьба! Судьба-
судьбинушка,
Оплела тебя тоска-кручинуш-
ка.*

*Чью-то лютую беду я руками
разведу.
Я б себе поворожила, да зак-
лятия забыла!*

А в „Романі акторки“:

*Хоть судьба моя сто раз пе-
реиначится,
Улыбнусь сквозь слезы. Толь-
ко и всего!*

*І далі:
Пусть проходят стороной
Караваны жалости,
Что в потерях обвинять
Високосный год?
А моею головой*

*Бог распоряжается...
Значит, не о чем жалеть...
Только и всего!*

Поезії цього збірника, звичайно ж, дуже музичні, адже вони і написані для покладання на музику. Хочеться сподіватися, що талановиті композитори здійснять цей творчий задум автора. Як у книзі ромських віршів, у збірнику романсів багато міркувань про життя і про любов, багато дотепного і мудрого. Є тут і данина традиції високого стилю російського романсу.

Відомо, що Джура Махотін був не тільки поетом. Він стояв біля витоків ромського радіо, яке почало працювати в рідному місті Твері. І хоча через деякий час робота радіо була припинена, сам факт існування саме цих ромських передач і увійшов в історію як початок мовлення ромською мовою.

Важкий і непростий був життєвий шлях Джури, але він намагався жити гідно і залишив людам багато доброго, а головне — добру пам'ять про себе.

Спасибі тобі, Джура, за всіх. Ми будемо пам'ятати про тебе завжди.

**Надія Белугіна,
м.Москва,
спеціально для „Романія“**

Пам'ятні дати

Шановні читачі! Продовжуємо публікацію уривків з книги Євгенії Навроцької „Історія та культура ромів“ (Ужгород, 2007), розпочату в номерах №№ 4, 5, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15 нашої газети.

Хронологія ромського Параїмосу (На прикладі історії Закарпаття)

У березні 1939 року Закарпаття, що було складовою Чехословацької республіки, ввійшло до складу Королівства Угорщини, сателіта фашистської Німеччини у роки Другої світової війни. Відтепер на його території поширювалася юрисдикція нової держави. Почався геноцид проти єврейського і ромського народів,

їх переслідування, створення умов до ізоляції та поступового знищення.

1939 р. Ромів збирають з усієї Німеччини і Австрії й відправляють у село Лакенбах, розташоване за 5 км від угорського міста Шопронь. Туди ж доправляють і ромів з угорських земель. Близько 1000 ромів утримувалися у цьому таборі. Потім їх відправляють у Польщу, в місто Лодзь, неподалік якого був побудований концтабір Аушвіц. Роми отримали чотиризначний номер, який починався з цифри 6 або 7.

1940 р. 1 серпня У відділі пошуку Всеугорського жандармського управління створений окремий реєстраційний центр для ромів, де започатковано практичне зняття відбитків пальців. За 9 місяців там було зареєстровано 2475 ромів.

1941 р. 16 липня Представник Угорського уряду в компатах Уго-

ча та Унг просить дозволу звільнитися від ромів, як і від євреїв, які не мають угорського громадянства.

1941 р. 18 липня, Президент національної медичної комісії ініціював спеціальний офіційний указ про заборону змішаних шлюбів між угорцями і ромами. Цей указ був запропонований Верхній палаті парламенту, але не був ухвалений.

1942 р. 12 травня. Проведення серії облас угорською королівською поліцією — з метою виявлення бродячих ромів. Міська рада міста Естерома видала указ про створення поселення для ромів. Ті, хто хотів покинути його, могли це зробити тільки у разі, якщо отримують дозвіл і будуть мати постійну роботу.

1943 р. 18 травня. Проведення широкомасштабних акцій, облас майже на всій території південно-східної Угорщини зі за-

лученням 9 Легкої дивізії комендантури допризовників.

1944 р. Офіцери поліцейської управлінь рекомендували вирішити ромську проблему так само, як і єврейську. Для цього у великих містах Соляннок і Бачкішкун та їх околицях пропонується створити табори примусових сільськогосподарських робіт на великих фермах.

1944 р. червень. Значна кількість ромів була направлена у концтабори й табори для інтернованих „як такі, які не заслуговують довіри“.

1944 р. липень. У багатьох округах, де були створені табори для інтернованих, заведені спеціальні „титული“ для ромів: „неробити“, „гульвіси“, „ненадійні“, „волощогити“. У Саболч-Сатмарському окрузі такі табори були створені неподалік великих міст Нредьгаза, Матесалка, Нірбатор, Уйферірто. Ромські громади поселень Солонка, Чонграда були відправлені у табори примусових робіт. Такі табори були створені поблизу міст Сейсарде, Вемеїд, Сенткірлясо-

бодя, Пешвардон, Марколібан, Шарварок, Нодькатан.

1944 р. 23 серпня. Міністерство оборони наказало провести кампанію із залучення ромів до примусової праці. Для цього були запроваджені продовольчі картки на отримання цукру в округах Зелпен, Солно, Шомодь, Чонград, Золо, Феєр, Борона, Пешт, Гевеш, Боршод, Комаром та інших. Проводилися облави на рейди, ромів забирали на примусові роботи.

1944 р. 5 жовтня. В округах Добозон та Бекеш 20 ромів, серед яких були жінки і діти, було вбито. Їх розстріляли жандарми табору та місцеві жандарми.

1944 р. 16 жовтня. Уряд південної Угорщини видав указ, за яким роми не мали права залишати свого місця проживання, а змушені були перебувати тільки у таборах-гетто. Табори охоронялися місцевими жандармерією. Всі роми були підготовлені для відправки в концтабори.

(Продовження
у наступному номері)

Державна політика стосовно ромів. Історія і сучасність

Якщо проаналізувати ситуацію, слід відзначити, що у 1950-х роках кочовий спосіб життя економічно став себе зживати. Промислове виробництво товарів широкого споживання, механізація сільської праці, обмеження використання коней в особистих господарствах, переслідування так званої спекуляції тощо підірвали ромську економіку. Спільно пережита війна зблизила ромів з людьми інших національностей, багато ромів працювали у галузі культури, промисловості, сільського господарства та інших сферах, можна казати, що процес осідання вже йшов.

Внаслідок акції 1956 р. відбулося зовнішнє припинення ромської кочівлі. Так, наприклад, у середині 50-х років ХХ століття тільки до села Ново-Троїцьке в Донеччині приїхали 34 родини (понад 200 осіб) ромів-сервіз із Київської та Полтавської областей, які поновили кочування під час війни та у післявоєнні роки. Згодом вони стали колгоспниками, чоловіки працювали також кочівниками. Після примусового оселення більшість, або 90,5% ромських сімей, мешкала у власних будинках, 9,3% — у державних і лише 0,2% — у кооперативних квартирах. Власні будинки не можна було вважати цілком придатними для проживання. Житловий фонд ромських родин був зношений (у середньому на 80%) і майже не оновлювався, був позбавлений елементарних вигод. Так, на Закарпатті не в усіх будинках було навіть електричне освітлення. Лише 4,1% мали центральне опалення, у 13,5% був водопіп, у 12,6% — каналізація, у 2,3% — гарчача вода.

У 1980-х роках дедалі більше ромів почали отримувати державне житло. Тільки в Ужгороді, Мукачеві, Берегові й Виноградіві (Закарпатті) в багатопверхових будинках їм було виділено близько 400 впорядкованих квартир. Всюди в Україні проводилися заходи з встановлення шефства трудових колективів над ромськими громадами, родинами, окремими людьми з метою залучення молоді до навчання, до рощих до суспільно корисної праці й ліквідації безробіття тощо. Ромів забезпечували безкоштовно житловими будинками або квартирами (І), вони отримали можливість користуватися перевагами олого життя, як-от медичне обслуговування, соціальне забезпечення, регулярна заробітна плата, дитячі садки та школи для дітей, можливість обирати та бути обраними до рад різних рівнів. У практичній реалізації цієї постанови, звичайно, були й елементи примусу. Нерідко ромів примушували за безцінь продавати державі коней, затримувати

чоловіків, які чинили опір (через кілька днів відпускали). У цілому маємо констатувати, що репресії за негідкорення указу були мінімальні.

Протягом 1960 — 80-х років частина ромів відійшла від традиційного ромського життя, отримала добру освіту, почала працювати у різних галузях народного господарства.

Яскравим прикладом цього є доля інженера, потім директора Новокраматорського заводу важкого машинобудування, заступника голови Раднаргоспу Донецької області рома-серва І Катеринина. Серв Д. Безручко протягом 1977—1985 років був депутатом районної ради народних депутатів у Чернігові, у 1987 р. він став лауреатом ІІ Всесоюзного фестивалю народної творчості як самодіяльний художник.

З 1977 року московський театр «Ромен» очолює український ром-серв народний артист КРСР М. Сліченко. Серед членів КРСР нараховувалися 603 роми. За кількістю ромської інтелігенції КРСР посідає одне з перших місць у світі.

Незважаючи на суцільну осілість ромів після 1956 р., рецидив кочування можна було зустріти й пізніше. Наприклад, у 70-х роках ХХ ст. табір ловаз з м. Нікополь переїхав до м. Калущі Івано-Франківської області. Через деякий час табір раптом виїхав до м. Ясинувата. Там він розділявся частина ромів переїхала до Кременчука, кілька сімей — до Житомира, дехто — до Синельникового.

Оселившись більшість ромів, радянська влада відійшла від активної політики стосовно цього народу. Проблеми ромів накопичувалися, державної програми розвитку ромського населення не існувало. Про ромів згадували тільки тоді, коли йшлося про правопорушення або, у крайньому випадку, про театр «Ромен». Більшість ромів поступово опинялася на задвірках суспільства, перетворюючись на маргінальний шар. Низький культурно-освітній рівень не дозволяв їм повною мірою інтегруватися у радянське суспільство. Тому осі-

лі ромів стала одною з найбільш проблем. Ситуація, дійсно, була складною. Багато ромських дітей не відвідували школу. Так, наприклад, у Закарпатті третина учнів-ромів не відвідувала школу постійно. Вчителі починали робочий день, «вилюючи» учнів. Не заохочували до навчання, ані безкоштовні обідні, ані одяг, ані взуття, які видавалися ромським дітям. Батьки, які їздили на заробітки, звичайно, забирали й дітей. Масовий від'їзд з квітня до листопада сприяв відвіданню від школи. Чимало шести-семикласниць не відвідували школу через те, що виходили заміж.

Така ситуація була характерною для багатьох регіонів України. І погіршувала відсутність спеціальних навчальних програм, підручників для ромських дітей, кваліфікованих педагогічних кадрів. Незважаючи на це, держава нічого не робила для виправлення становища. Єдиною спробою у післявоєнний час підготувати національні педагогічні кадри стало тимчасове відновлення ромського педагогічного технікуму, який дав тільки один випуск у 1948 р. Лише наприкінці 1980-х роках Держкомітет КРСР з народної освіти порушив питання зі створення навчальних програм, посібників для ромських класів з літератури, історії, мистецтва.

Втрата традиційних засобів існування, переходи у працевлаштуванні штовхали багатьох ромів на проізводні дії (шахрайство, спекуляцію, торгівлю наркотиками тощо). Складні проблеми накопичувалися роками й не отримували ефективного вирішення, що призводило до їхнього загострення, зростання кількості правопорушень з боку ромів. На загальнодержавному рівні ці проблеми не вирішувалися. Прикладом їх вирішення на місцях може слугувати створення у 1989 р. територіально-експериментальної зони охорони порядку з більшою кількістю міліціонерів, дружинників у четвертій дільниці м. Ужгорода, де переважало ромське населення. Спільно з міліцією, міськомрами партії та комсомолу дві прово-

диди ромські збори, але ефекту це не дало, оскільки не враховувало причин проблеми.

Отже, післявоєнну політику радянської влади щодо ромів можна охарактеризувати як досить непослдовну й незавершену. Вона сприяла не вирішенню проблем, а їх накопиченню. Всі ці проблеми перейшли у «спадок» незалежній Україні. З моменту отримання незалежності 24 серпня 1991 р. Українська держава приділяє увагу національному питанню. Одним з перших документів була Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 р., яка гарантувала всім народам України рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права. Закон України про національні меншини 25 червня 1992 р. гарантував представникам усіх національностей право на національно-культурну автономію: користування рідною мовою, розвиток національних традицій, створення національних культурних й навчальних закладів. Надавав також право створювати національні громадські об'єднання, підтримувати зв'язки з особами своєї національності за межами України тощо.

На виконання положень Закону держава ухвалила низку підзаконних актів, зокрема Концепцію розвитку культур національних меншин України. Згідно з її положеннями, пріоритетними напрямами державної етнополітики проголошено: відрощення звичаїв й традицій національних меншин України, всебічний розвиток їхнього мистецтва, створення умов для підготовки інтелігенції та інше. Проблеми культурно-освітнього життя національних громад повинні бути вирішуватися передусім у рамках всеукраїнських державних програм розвитку культури та освіти з врахуванням національної самобутності й менталітету. Все це, а також Закони «Про освіту», «Про мови в УРСР», «Основи законодавства про культуру» заклали основу для вільного розвитку культури кожного етносу. Логічним узагальненням правової бази у сфері національно-дер-

жавних відносин було прийняття Конституції України, стаття 11 якої закріпила право на розвиток етнічної та культурної самобутності національних меншин. На жаль, реальна державна етнополітика не завжди відповідала законодавчій базі: не було розроблено механізмів її практичного втілення, деякі статті залишилися лише деклараціями. Так, незважаючи на 16 статтю Закону України «Про національні меншини», яка передбачала спеціальні асигнування у державному бюджеті України для розвитку національних меншин, за десять років чинності документа в жодному з державних бюджетів такої статті витрат не передбачалося. Як засвідчив у 1998 р. начальник управління Державного комітету України у справах національностей та міграції П. Овчаренко, «у нашій сфері не фінансується жодна державна програма». За допомоги держави вдалося лише видати ромською мовою буквар, «Кобзар» Т. Шевченка та дві примірники плаката «Циганська абетка». Усього у 1997—1999 роках національно-культурним товариствам ромів на проведення різноманітних культурних заходів державою було надано 12 300 гривень. У 1996 р. у Києві отримав статус державного циганський театр «Романс». За організаційним сприянням держави з 1999 р. у Києві проводиться щорічний Міжнародний фестиваль циганської культури «Амала».

Слід зазначити, що наведені вище правами різні національні меншини України користувалися в різних обсягах залежно від об'єктивних (чисельність, тиск розселення) та суб'єктивних ознак меншини (організованість, структурованість тощо). Ромів можна зарахувати до тих національностей, хто найменше користується правами, передбаченими законодавством. Проблеми попередніх років так і не було вирішено.

Серед головних проблем освіти, працевлаштування та паспортного режиму, охорони здоров'я та екології ромських поселень, створення негативного етнічного стереотипу, часто внаслідок некоректних щодо ромів публікацій у ЗМІ.

Рівень освіти ромів залишається одним з найнижчих у країні. Так, за даними Держкомстату України, у 1999 р. на тисячу ромів Закарпаття середню спеціальну освіту мали п'ять осіб, загальну середню — 79, неповну середню — 406, початкову — 384. У Шевченківському районі Запорізької з 153 ромів шкільного віку відвідував заняття 61 учень. Регулярно відвідували школу лише близько 30% дітей ромів. Без належної підготовки, діти приходять до школи з рівнем розвитку, нижчим від ровесників. Значна частина дітей ромів після 5-6 класу не відвідує школу. Як результат, більша частина ромської молоді залишається осторонь освіти, що значно звужує можливості реалізації її життєвих інтересів.

Олександр Беліков,
м. Донецьк
(Продовження
у наступному номері)